

Круглий стіл

«Спори про участь у вихованні дітей інших членів сім'ї (баби, діда, братів, сестер): як захистити інтереси дитини?»

Дата та час проведення: 28 січня 2022 року, 14:00 - 18:00.

Місце проведення: онлайн платформа ZOOM.

Організатори: НААУ, за ініціативою Комітету з сімейного права, Центр сімейного права ВША НААУ, ГО «Центр сімейно-правових досліджень».

Модератор: Світлана Савицька, к.ю.н., заступник Голови Комітету з сімейного права НААУ, член Ради Комітету з цивільного права та процесу НААУ.

Спікери: адвокати, члени Комітетів НААУ, Центру сімейного права ВША НААУ, психологи, науковці, представники органів опіки та піклування (Тетяна Попко, Олег Простибоженко, Лариса Гретченко, Олег Голубничий, Анна Осадча, Людмила Гриценко, Олена Кухаренко, Мар'яна Назаренко, Анатолій Волков, Марія Менджул, Дмитро Бузанов).

Запрошені: Зорислава Ромовська - д.ю.н., професор, заслужений юрист України, автор проекту Сімейного кодексу України.

Актуальність теми:

Чинним законодавством України визначено право інших членів сім'ї, у тому числі баби, діда, повнолітніх братів, сестер, брати участь у вихованні онуків, неповнолітніх братів і сестер. Також статтею 257 Сімейного кодексу України встановлено, що батьки чи інші особи, з якими проживає дитина, не мають права перешкоджати у здійсненні бабою, дідом, прабабою, прадідом своїх прав щодо виховання внуків, правнуків. Якщо такі перешкоди чиняться, баба, дід, прабаба, прадід мають право на звернення до суду з позовом про їх усунення.

У статті 259 Сімейного кодексу України вказано, що мати, батько, баба, дід, інші особи, з якими проживають неповнолітні брати та сестри, зобов'язані сприяти їхньому спілкуванню, зокрема з тими братами та сестрами, які проживають окремо. Повнолітні особи мають право брати участь у вихованні своїх неповнолітніх братів і сестер, незалежно від місця їхнього проживання.

Крім того, у статтях 258, 262 Сімейного кодексу України закріплене право баби, діда, братів, сестер на захист прав та інтересів онуків, малолітніх, неповнолітніх, повнолітніх непрацездатних братів, сестер.

Останнім часом спостерігається тенденція до збільшення кількості спорів щодо участі баби, діда, інших членів сім'ї у вихованні дітей.

Проте, як показує практика, обмеження спілкування дитини з іншими членами сім'ї спричинене не бажанням захистити інтереси дитини, а є одним зі способів маніпулювання учасників сімейних відносин задля досягнення певних цілей. З іншого боку, непоодинокими є ситуації, коли баба, дід, керуючись власним багатим життєвим досвідом, намагаються надмірно контролювати виховання онуків, що спричиняє образу/спротив з боку батьків та, як результат, обмеження спілкування баби, діда з дітьми. Також поширеними є випадки, коли причиною обмеження/припинення спілкування дітей з родичами зі сторони чоловіка/дружини стає розлучення подружжя. У такому разі заборона спілкуватися з дитиною може бути своєрідною помстою за певні образи.

При вирішенні такої категорії справ, як і інших спорів, що стосуються життя дитини, першочергова увага повинна приділятися якнайкращому забезпеченню інтересів дитини. Зазначений принцип закріплений у статті 3 Конвенції ООН про права дитини.

Враховуючи положення статті 263 Сімейного кодексу України, під час вирішення спору щодо участі баби, діда, брата, сестри, інших родичів у вихованні дитини судом береться до уваги особиста прихильність дитини до них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення, у тому числі стан психічного здоров'я особи, яка звертається до суду з відповідним позовом, зловживання алкогольними напоями або наркотичними засобами.

Європейський суд з прав людини висловлював позицію, що, якщо між бабою, дідом та онуками існують достатньо тісні сімейні зв'язки, вони можуть вважатися «сімейним життям» у розумінні статті 8 Конвенції (справа «Швець проти України» (заява № 22208/17), справа «Ген та інші проти України» (заяви № 41596/19 та № 42767/19)).

Отже, існування тісного сімейного зв'язку з дитиною має бути фактором, що визначає наявність/відсутність підстав для розгляду справи щодо усунення перешкод у спілкуванні з дитиною для інших членів сім'ї.

Національні суди, приймаючи рішення у відповідній категорії справ, часто наголошують, що одним із найважливіших прав дитини є право на сімейне виховання, яке включає також право на спілкування з іншими членами сім'ї: дідом, бабою, братами, сестрами, іншими родичами. Також для обґрунтування своїх рішень суди звертаються до практики Європейського суду з прав людини, зазначаючи, що держава повинна за загальним правилом забезпечити збереження сімейного зв'язку там, де він існує. Відносини між бабою, дідом і внуками за своїм характером відрізняються від відносин між батьками і дітьми і, зокрема, вимагають меншого ступеня захисту. Право на повагу до сімейного життя баби, діда у відносинах з їхніми онуками передбачає, у першу чергу, право підтримувати звичайні стосунки з онуками, навіть якщо такий контакт зазвичай відбувається за згодою особи, яка має батьківську відповідальність (рішення ЄСПЛ «Богоносови проти Росії» від 05 березня 2019 року). Тривалість часу, проведеного дитиною з бабою чи дідом, може бути важливим фактором у забезпеченні найкращих інтересів дитини (справа «Гокканнен проти Фінляндії», ЄСПЛ від 23 вересня 1994 року, справа «Мамчур проти України» ЄСПЛ від 16 липня 2015 року, справа «Крапівін проти Росії», ЄСПЛ від 12 липня 2016 року).

Також суди вказують, що фізична особа не може бути позбавлена права на підтримання зв'язків із членами своєї сім'ї та родичами незалежно від того, де вона перебуває (ч. 3 ст. 291 Цивільного кодексу України), а оскільки дід, баба як з боку матері, так і з боку батька є її родичами по прямій висхідній лінії, батьки чи інші особи, з якими проживає дитина, не мають права перешкоджати у здійсненні бабою, дідом своїх прав щодо виховання онуків. Разом з тим саме батьки несуть першочергове право та відповідальність за виховання своєї дитини, що означає лінію батьківського виховання головною. З огляду на це дід, баба, інші особи мають враховувати, що їхня виховна спрямованість повинна узгоджуватися або хоча б не суперечити тому вихованню, яке дитині дають батьки.

На жаль, у спорах щодо усунення перешкод у спілкуванні з дитиною інших членів сім'ї досить складно знайти баланс між правом дитини на сімейне виховання, правом на повагу до сімейного життя баби, діда, братів, сестер у відносинах з онуками, неповнолітніми братами, сестрами та правом батьків щодо виховання дітей. Враховуючи, що першочергово увага повинна приділятися інтересам дитини, таке питання потребує обговорення.

Мета проведення круглого столу:

- 1) обговорити чинне національне нормативно-правове регулювання питання участі баби, діда, сестер, братів, інших родичів у вихованні дітей і досвід зарубіжних країн із цього питання;
- 2) проаналізувати положення законодавства щодо порядку реалізації права інших членів сім'ї на захист прав та інтересів дитини;
- 3) проаналізувати значення та співвідношення понять «право на сімейне виховання», «право на виховання дітей», «право на повагу до сімейного життя»;
- 4) з'ясувати процесуальні особливості розгляду такої категорії спорів, у тому числі необхідність визначення емоційних зв'язків між дітьми та іншими родичами; участь органів опіки та піклування; ступінь захисту права батьків та інших членів сім'ї на контакт з дітьми;
- 5) проаналізувати актуальну судову практику вирішення спорів щодо усунення перешкод у спілкуванні інших членів сім'ї з дитиною, звернути увагу на підстави/причини звернення до суду з відповідними позовами;
- 6) обговорити відповідну практику Європейського суду з прав людини, зокрема й рішення, ухвалені проти України;
- 7) узагальнити висновки круглого столу.

Питання, що заплановані до обговорення: (попередня програма)

Реєстрація учасників.

Вступні слова: модератор, запрошені - 20 хвилин.

1. Виступи доповідачів і дискусія

Виступ Зорислави Ромовської, доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України, автора проекту Сімейного кодексу України - 15 хвилин.

Час для запитань і відповідей - 5 хвилин.

Євген Комаровський, кандидат медичних наук, лікар-педіатр вищої категорії (участь уточнюється).

Представник органу опіки та піклування (участь уточнюється).

- ***Дитина, сім'я, рід***

Тетяна Попко, психолог Центру для дітей, сім'ї та молоді Голосіївського району міста Києва - 15 хвилин.

Час для запитань і відповідей - 5 хвилин.

- ***Право на сімейне виховання, право на виховання дитини, право на повагу до сімейного життя: хто, кому і що повинен?***

Олег Простибоженко, к.ю.н., Голова Комітету з цивільного права та процесу НААУ, - 15 хвилин.

Час для запитань і відповідей - 5 хвилин.

- ***Конфлікти поколінь: правовий вимір і забезпечення найкращих інтересів дитини***

Лариса Гретченко, заступник Голови Комітету з сімейного права НААУ, Керівник Центру «Адвокат дитини» ВША НААУ, член Комітету з питань гендерної політики, що діє в складі НААУ - 15 хвилин.

Час для запитань і відповідей - 5 хвилин.

- **Аналіз положень законодавства щодо порядку реалізації права інших членів сім'ї на захист прав та інтересів дитини**

Олег Голубничий, адвокат, член Центру сімейного права ВША НААУ - 15 хвилин.

Час для запитань і відповідей - 5 хвилин.

- **Сучасні реалії реалізації права баби, діда, сестер, братів, інших родичів на участь у вихованні дітей**

Анна Осадча, член Ради Комітету з сімейного права НААУ, член Центру сімейного права ВША НААУ - 15 хвилин.

Час для запитань і відповідей - 5 хвилин.

- **Баланс між правами близьких родичів та найкращими інтересами дитини: пошук практичних шляхів вирішення (на прикладі реальних кейсів)**

Людмила Гриценко, член Ради Комітету з сімейного права НААУ, регіональний представник комітету UNBA NextGen у Черкаській області - 15 хвилин.

Час для запитань і відповідей - 5 хвилин.

- **Аналіз судової практики: причини звернення**

Олена Кухаренко, член Ради Комітету з сімейного права НААУ - 15 хвилин.

Час для запитань і відповідей - 5 хвилин.

- **Судовий захист: причини звернення та особливості розгляду**

Мар'яна Назаренко, член Ради Комітету з сімейного права НААУ, член Центру сімейного права ВША НААУ - 15 хвилин.

Час для запитань і відповідей - 5 хвилин.

- **Реалізація рішень у спорах щодо участі інших членів сім'ї у вихованні дітей на стадії виконавчого провадження**

Анатолій Волков, адвокат, член Центру сімейного права ВША НААУ - 15 хвилин.

Час для запитань і відповідей - 5 хвилин.

- **Правове регулювання участі у вихованні інших членів сім'ї: зарубіжний досвід**

Марія Менджул, д.ю.н., член Центру сімейного права ВША НААУ - 15 хвилин.

Час для запитань і відповідей - 5 хвилин.

- **Практика ЄСПЛ у справах щодо участі інших членів сім'ї у вихованні дітей**

Дмитро Бузанов, член Ради Комітету з сімейного права НААУ, член Ради Комітету захисту прав людини НААУ - 15 хвилин.

Час для запитань і відповідей - 5 хвилин.

2. Обговорення із присутніми, підсумок висновків, пропозиції щодо внесення змін до норм чинного законодавства